

*Amela Brdarević
Amira Dautović*

ISKUSTVA U RADU U PRVOJ TRIJADI DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(Konceptija devetogodišnje osnovne škole - dijagnostička slika dosadašnjeg iskustva, prednosti i nedostaci u razrednoj nastavi)

Sažetak

Ovaj rad je dorađena verzija materijala koji smo prezentirale kao Stručni aktiv na Nastavničkom vijeću s ciljem upoznavanja nastavnika sa našim iskustvima u radu u prvoj trijadi osnovne škole.

Kako bi učitelji spremni ušli u prvi razred, potrebno je da se prvo upoznaju sa razvojnim karakteristikama šestogodišnjaka. Pored svakog od područja učenja (znanje, sposobnosti i vještine, vrijednosti, stavovi, ponašanje) trebaju se postaviti određeni ciljevi iz kojih proizilaze ishodi učenja. Zato je potrebno detaljno se upoznati sa Nastavnim planom i programom jer se samo tako prosvjetni radnici mogu pripremiti za najveće novine u reformi osnovnog školstva – opisno ocjenjivanje i inkluziju.

Praćenje aktivnosti, vrednovanje i posmatranje od strane učitelja mora biti kontinuirano i aktivno u smislu da se aktivno ispituje koliko učenik trenutno zna, a ne da se pretpostavlja i računa da će to nekako doznati. Najvažnija zadaća ocjenjivanja je korisna i poticajna povratna informacija učeniku i njegovim roditeljima o njegovom napretku. Imajući na umu da je učenik glavni subjekat nastavnog procesa, ovakvim promjenama u obrazovnom sistemu nastoji se osigurati razvoj svih njegovih aspekata kako bi se formirala zrela ličnost.

UVOD

Pojam reforme (lat. *reformare* - preoblikovati, promijeniti) je promjena u svrhu poboljšanja nekog stanja.¹ Dokument o reformi našeg obrazovanja su potpisali ministri nauke, kulture i sporta novembra 2002. godine u Briselu. Tim dokumentom je dat plan

¹ Prof. Dr. Lidija Pehar, *Reforma koja ulazi na vrata škole - bez kucanja, Didaktički putokazi*, br. 30, Pedagoški zavod i Pedagoški fakultet u Zenici, Zenica, 2003, str. 2

reformu obrazovanja. On je bio usmjeren na aktivnosti koje su bile potrebne za ostvarivanje postavljenih ciljeva reforme. Njime je, također, naglašen značaj **nastavnog kadra, roditelja i učenika** kao glavne podrške za realizaciju reforme.

Početkom ljeta 2003. godine je usvojen Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, a implementacija tog Zakona je počela odmah školske 2003/04. godine. Glavne karakteristike tog Zakona vezane za osnovnu školu su:

- da obavezno školovanje djeteta počinje sa napunjenih šest godina,
- u redovne osnovne škole se uključuju i djeca sa posebnim potrebama,
- traje devet, a ne osam godina i
- u prve tri godine se primjenjuje opisno ocjenjivanje.

Upravo ova zadnja karakteristika je velika nepoznanica za roditelje. Često se od njih, a i od pojedinih učitelja koji nisu upućeni u reformu ili su suviše tradicionalno orijentisani, moglo čuti da u prva tri razreda nema ocjenjivanja, jer je uvriježeno mišljenje da je ocjenjivanje samo brojčano ocjenjivanje. Roditeljima je teško shvatiti da sam broj nije pravi pokazatelj znanja i napretka njihovog djeteta. Nije prava ocjena jer je veoma teško znanje i napredak svakog pojedinog učenika ugurati u kalupe određenih veličina od 1 do 5.

Jedina karika između roditelja i reforme su učitelji koji treba da im pojasne koja je suština reforme, koje su njene karakteristike i kako se ona sprovodi. Međutim, dosta nejasnoća koje smo imali u vezi sa vođenjem pedagoške dokumentacije, načina opisnog ocjenjivanja, vođenja portfolija, inkluzije i slično smo razjašnjavali „u hodu“.

Ocjenjivanje učenika

Pod pojmom ocjenjivanja smatra se postupak kojim se, prema utvrđenim propisima, **prati** odgojno-obrazovni **rad učenika i razvoj učenika** i određuje nivo koji je učenik postigao.²

Ono što je predviđeno u prvoj trijadi obrazovanja je da se učenici ocjenjuju opisnim ocjenama, tzv. deskriptorima. Ta vrsta ocjenjivanja je **formativno ocjenjivanje**. Na osnovu tih opisnih ocjena iz svih nastavnih predmeta u prva tri razreda, na kraju 3.

² Enciklopedijski rječnik pedagogije, Matica Hrvatska, Zagreb, 1963.

razreda se pored opisnih ocjena iz svih nastavnih predmeta i općeg uspjeha, zaključuje i brojčana ocjena po svim predmetima i opći brojčani uspjeh. Znači, na kraju 3. razreda učenici dobivaju i opisnu i brojčanu ocjenu za svaki nastavni predmet, kao i opisnu i brojčanu ocjenu za opći uspjeh. **Zaključene brojčane ocjene su pokazatelj razvoja i napretka od početka 1. razreda do kraja 3. razreda.**

Često nam je postavljano pitanje da li je bilo teško zaključiti brojčane ocjene na kraju 3. razreda. Smatramo da nismo imale teškoća jer smo u toku tri godine sistematski i pažljivo pratile i vodile bilješke o **napretku** svakog pojedinog učenika i svaka brojčana ocjena je izvedena bez ikakvih nedoumica.

Znanje koje su učenici usvajali u 1. i 2. razredu je bilo srazmjerno njihovim sposobnostima i mogućnostima. Međutim, u 3. razredu NPP je dosta obimniji, tako da smo u ovom razredu morale mnogo više primjenjivati individualizirani pristup u radu.

Opisnim ocjenama se pristupa praćenju napretka i razvoja učenika i time se ocjenjivanje demistificira. Brojčanim ocjenama se kontrolisalo koliko od predviđenog gradiva učenik može da reproducira. Znači, brojčano ocjenjivanje je usmjereno samo na usvajanje i reproduciranje činjenica koje je učitelj ponudio na svom predavanju, a provjera stepena usvojenosti tih činjenica najčešće se vršila pismenim putem. Na taj način se ne uzimaju drugi aspekti učeničkog napretka. Opisivanjem učenikovog postignuća sama ocjena postaje sredstvo kojim se unapređuje samo djetetovo učenje, a time se unapređuje i nastava. Brojčane ocjene su često služile kao ucjene. Na to su učenici reagirali strahom i smatrali su da su prisiljeni da dobiju što bolju ocjenu. A poznato nam je da sve ono na što nas neko prisiljava i od čega se bojimo kod nas izaziva nelagodu, strah pa čak i paniku. Zato su često tako sticane brojčane ocjene bile popraćene dječijim suzama. U razredima se osjetila pozitivna atmosfera. Učenici su dolazili bez straha od negativnih ocjena, znali su da će uvijek dobiti neku pohvalu i doista su se trudili da uvijek nešto doprinesu u realizaciji nastave na svojstven način.

Novina ovakvog pristupa ocjenjivanju nas je, umjesto pripremanja za izvođenje nastave sa prosječnim učenikom, dovela do toga da smo se pokušavale pripremiti za svakog pojedinog učenika jednog odjeljenja. Okretanjem ka jakim i dobrim stranama učenikovog rada podstiče se njegovo samopouzdanje i zainteresiranost, a učenikove slabosti dolaze u zadnji plan,

ublažavaju se, pa čak i vremenom mogu da se smanje u toliko mjeri jer se kompenziraju onim pozitivnim dječijim osobinama i sposobnostima.

Opisno ocjenjivanje time, za razliku od brojčanog, ne klasificira učenike, već **učenička postignuća**. Ono ne vrednuje učenika, već pruža prave informacije o djelotvornosti njegovog angažiranja i o kvalitetu ishoda tog angažmana. Na osnovu tih informacija daje se **preporuka za dalji rad**.

Kada je najbolji momenat za rezimiranje zapažanja i podataka o radu učenika, te kada treba saopćiti učenicima kakvo je njihovo napredovanje, procjenjivale smo same. Na taj način učenici se podržavaju da i sami prepoznaju svoje uspjehe i potrebu za daljnjim učenjem. Cio taj proces je formativno ocjenjivanje a ono što smo saopćavale učenicima “formativna” ili opisna ocjena. Upravo zato što sadrži više informacija o napredovanju i razvoju, formativnu ocjenu nismo mogle izreći jednom riječju ili sintagmom, brojem ili slovom.

Pripreme za opisno ocjenjivanje

Opisno ocjenjivanje je analitičko. Da bismo došli do opisne ocjene, predmet ocjenjivanja potrebno je raščlaniti, razdvojiti na dijelove. Za svaki taj dio utvrđuje se jedan ili više pokazatelja uspjeha na osnovu kriterija šta je uspjeh a šta nije.

Znači, za samu primjenu opisnog ocjenjivanja moraju se izvršiti određene pripreme. Potrebno je analizirati programske ciljeve, očekivane ishode učenja i sadržaje koji su predmet praćenja i ocjenjivanja. Cilj te analize je da se utvrde osnovne karakteristike predmeta ocjenjivanja. Lista tih karakteristika je osnova za praćenje učenikovog napredovanja i vrednovanja postignuća.

Kada bismo izvodile opisnu ocjenu, utvrđivale smo koje od tih karakteristika su u cjelosti ili djelimično zastupljene, a koje uglavnom nedostaju u posmatranim i analiziranim aktivnostima. Zbog svega toga ukupnu organizaciju rada u razredu smo podređivale obezbjeđivanju napredovanja svakog pojedinca u skladu s njegovim individualnim mogućnostima.

U donošenju opisne ocjene morale smo imati u vidu sljedeće elemente:³

1. nivo znanja koje je učenik imao polaskom u 1. razred,

³ Preuzeto iz kurikuluma za 1. razred

2. ostvarivanje konkretnih odgojno-obrazovnih zadataka koji su definirani u Programu (znanja, stavovi, vrijednosti, vještine),
3. je li učenik usvojio programske sadržaje? (potpuno, djelimično, nije usvojio),
4. u čemu je učenik uspješan, šta je njegova jača strana (matematička inteligencija, jezičko izražavanje, likovno izražavanje, muzičko izražavanje, prirodna inteligencija),
5. koliko je napredovao u odnosu na početak školske godine (mnogo, malo, nimalo, kolika je razlika između „startne pozicije“ i sadašnjeg stanja),
6. ima li učenik teškoća, u kojim se to područjima posebno ogleda (izgovor, analiza i sinteza, razumijevanje, reprodukcija, odsustvo pažnje, zamjena glasova/slova, nemogućnost zaključivanja),
7. koje su preporuke za prevazilaženje tih teškoća (dodatni rad na pojedinim zadacima, rad sa drugim stručnjacima - logoped, pedagog, psiholog, pedijatar),
8. koliko je učenik samostalan u radu (nesamostalan je, za najmanju sitnicu traži pomoć, samostalan je, djelimično je samostalan),
9. kakav je njegov odnos prema radu i obavezama (odgovoran, samostalno i na svoj način doprinosi radu, istražuje, traži i dalje pomoć u radu, izbjegava samostalni rad, povremeno zapostavlja svoje obaveze) ,
10. da li može usredsrediti pažnju na sadržaje ,
11. odnos prema drugim učenicima ,
12. odnos prema nastavnicima ,
13. druge osobine.

Za procjenjivanje i ocjenjivanje posebno smo vodile računa o posebnim pedagoškim i didaktičko-metodičkim postupcima, što nam je omogućilo lako zaključivanje brojčane ocjene na kraju 3. razreda⁴:

- da je ocjenjivanje zasnovano na kriterijima, morale smo definirati šta ocjenjujemo i kako ocjenjujemo;
- da je kontinuirano i zasnovano na praćenju učeničkog rada;

⁴ Isto

-
- da podrazumijeva više aspekata (interes za predmet, sposobnosti, promatranje, učenje, marljivost, pažnja, znanje, radne navike i samostalnost u radu, istrajnost u radu, predstavljanje, okretnost, temeljitost, izražavanje, mišljenje, discipliniranost i sl.);
 - da odražava različitost pristupa (usmeni odgovori, pismeni odgovori, praktični radovi, istraživački radovi, grupni rad i sl.);
 - da polazi od onog što učenik **zna** (a ne od onoga što ne zna) i što je njegova jača strana (ne tražimo kod učenika njegove slabosti nego ističemo njegove kvalitete);
 - da se oslanja na učeničku mogućnost i slobodu samoprocjenjivanja;
 - da su svi učenici uključeni u postupak ocjenjivanja i da znaju šta ih očekuje;
 - da je ocjenjivanje podređeno važnim ciljevima (znanje, život, rješavanje problema u životnim situacijama), a ne samo zahtjevima nastavne jedinice i apstraktnim ciljevima;
 - da uvažava razvojne karakteristike djece određene dobi i svakog djeteta;
 - da pomaže u identifikaciji djece sa posebnim potrebama;
 - da se ocjenjivanje vrši u okolnostima koje su primjerene potrebama djece;
 - da se učenik ne zastrašuje slabom ocjenom ili težinom zadataka;
 - da se ima na umu da ocjenjujemo baš ono što treba ocjenjivati;
 - da se ocjenjuju pojedini segmenti u odnosu na ciljeve Programa i ukupna postignuća.

Praktičan rad na opisnom ocjenjivanju

Opisna ocjena prije svega govori o **razvoju** učenika.⁵ Zato je potrebno posmatranje djeteta vršiti u dužem vremenskom periodu. Opisno ocjenjivanje smo izvodile na više načina:

1. posmatranjem svakog pojedinog učenika,

⁵ Vahid Mulić, Nastavni priručnik za opisno ocjenjivanje (u novoj koncepciji devetogodišnjeg obrazovanja), Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005, str.19.

2. bilješkama o onome što smo zapazile,
3. pravljenjem različitih obrazaca za praćenje napredovanja,
4. razgovorima sa djecom i
5. praktičnim radom učenika.

Za uspješno posmatranje smo posebno vodile računa o tome šta svaki učenik radi i to u različitim aktivnostima u različito vrijeme u toku nastave. Veoma je bitno da sva zapažanja o posmatranju zabilježimo što je prije moguće. Kako bismo to uspjele, bilo je potrebno usmjeriti se na jednog učenika u datom momentu. Pored toga, trebalo je da odaberemo najpraktičniji način bilježenja svih zapažanja.

Za posmatranje učenika smo primjenivale i formalno i neformalno posmatranje. Svako formalno posmatranje smo dokumentirale. To smo činile najčešće zabilješkama u pripremljenim sveskama i rokovnicima. Također smo koristile i posebne tabele i grafikone za upisivanje napretka u pojedinim nastavnim područjima. Za praćenje izvršavanja pojedinih obaveza (izrada zadatke, rad u grupama i sl) koristile smo kontrolne liste. Kada god smo bile u mogućnosti, pravile smo audiosnimke (snimke čitanja tekstova, izvođenja brojalica, pjevanja pjesama, recitovanja i sl).

Kako bi sve ovo imalo smisla bilo je potrebno da se izvrši inicijalna provjera znanja svakog pojedinog učenika. Na taj način smo dobile uvid u napredovanje učenika u određenom periodu. Tako su dokumentirani svi podaci koje smo mogle prikupiti o učenikom fizičkom, socijalnom, emocionalnom i intelektualnom **razvoju**.

Učenički portofolij

Pošto se opisne ocjene zasnivaju na posmatranju, praćenju, opažanju i različitim načinima provjere znanja (usmenim, pismenim, praktičnim radovima), potrebno je taj dječiji rad čuvati na jednom prikladnom mjestu. Zato se formira **učenički portofolij**.

Portofolij je zbirka koja sadrži **dio** radova koje je učenik napravio. On obavezno mora da na samom početku ima uloženi prvi učenički rad iz svakog nastavnog predmeta (crtež, prvi diktat, audiosnimak čitanja ili zabilješku o tome kako dijete čita i sl). U njega treba da se ulažu njegovi najbolji radovi. Pored toga u njemu treba da se nalaze i svi oni primjerci radova koji pokazuju učenički

napredak. Međutim, on može da sadrži i one radove koji pokazuju i stagnaciju ili nazadak u napretku.

Svaki od tih učeničkih radova mora da bude razvrstan po nastavnim predmetima, te da ima naveden datum kada je rađen i upisan učiteljev komentar, tj. onaj famozni deskriptor, opisnu ocjenu. Posebno treba napomenuti da taj **komentar treba da bude razumljiv** i učenicima i njihovim roditeljima. U 1. razredu svaki deskriptor koji se napiše na učenikovom radu treba biti napisan štampanim slovima kako bi se učenici navikli na njihovo čitanje od samog početka.

Učenicima možemo da prepustimo, povremeno, da sami odaberu one radove za koje sami smatraju da treba da se nalaze u njihovoj zbirci. Ukoliko taj rad nema upisan komentar od strane učitelja, onda je potrebno da se napiše napomena da je dijete samo odabralo taj rad za svoj portfolij. Pored toga, sami roditelji mogu da upisuju svoje komentare o napretku koji su oni sami zamijetili kod svoga djeteta, normalno, ako to žele.

Za praćenje tjelesnog razvoja i motoričkih sposobnosti smo koristile Eurofit bateriju testova. Testiranja smo vršile na početku i na kraju školske godine. Pored toga, u istom vremenskom periodu učenici su u portfolij ulagali i otiske svojih dlanova i stopala. Zbog praktičnosti, učenici su otiske pravili kod svojih kuća i donosili u školu.

Svaki učenički pismeni rad je potrebno poslati kući na uvid roditeljima, a zatim se taj rad vraća u školu. Tako i roditelji imaju mogućnost da napišu svoj komentar o konkretnom radu. Učenike time privikavamo da ne taje od roditelja svoje radove a i da redovno vraćaju ono što odnesu kući, te da i kroz to prepoznaju svoje obaveze i dužnosti.

Prednosti i nedostaci formiranja portfolija

Ovakav način vođenja učeničkog portfolija obezbjeđuje praćenje napretka i razvoja svakog pojedinog učenika kroz cijelu prvu trijadu. Također smo u mogućnosti da utvrdimo probleme koje učenici imaju i da ih pokušamo otkloniti na vrijeme i na za njih najbezbolniji način.

Još jedna prednost je ta da sami učenici, a i njihovi roditelji na jednom mjestu mogu da uporede starije i novije radove i tako

steknu uvid u napredak koji je postignut. Učitelj više ne mora sam da po sjećanju objašnjava kako je učenik radio prije a kako sad.

Ukoliko se portofolij formira na ovakav način, učitelji koji preuzimaju učenike iz drugih škola, također, imaju uvid u učenikov razvoj, što sigurno može uveliko olakšati dalji rad sa njim. I nastavnicima predmetne nastave je olakšan budući rad.

Jedna od slabosti ovakvog rada je ta što on zahtijeva dosta rada od strane samog učitelja. Ali, i to se da pravazići ukoliko se sami učenici osposobe da vode računa o odlaganju svojih radova u za to predviđene fascikle, da ih drže urednima i ako sam učitelj njihovom formiranju pristupi sa već utvrđenim planom rada.

Bez obzira što je u 4. razredu predviđeno brojčano ocjenjivanje i dalje smo nastavile sa formiranjem učeničkog portofolija zbog nastavka praćenja učenikovog napretka. Ovdje se ističe njegova važnost zbog uvida predmetnih nastavnika u dotadašnji napredak svakog pojedinog učenika. To je posebno važno zbog djece s posebnim potrebama. Taj isti portfolij je trag onoga koliko je dijete **prema svojim sposobnostima moglo** da postigne.

Saradnja roditelja i učitelja

Saradnja roditelja i učitelja je stara koliko i sama škola. Uloga koju roditelji imaju u procesu odgoja i obrazovanja je nezamjenjiva jer bez saradnje sa njima je nemoguće riješiti bilo koji problem pred kojim se zajedno mogu naći i učitelji i učenici bez aktivnog uključivanja njihovih roditelja.

Saradnju sa roditeljima smo vršile putem informacija i roditeljskih sastanaka. Razgovore sa roditeljima smo vodile i individualno i grupno. Primijetile smo da se pri individualnim razgovorima sa roditeljima većine učenika uspostavljao bolji kontakt, roditelji su lakše iznosili svoja zapažanja i mišljenja o napretku njihove djece. Međutim, pokazalo se da je i međusobna interakcija između samih roditelja bila veoma produktivna. Na grupnim informacijama roditelji su često i sami između sebe iznosili mišljenja i otvarali neke probleme te smo zajednički lakše dolazili do njihovih rješenja. Zato smo kombinirale načine na koje smo se sastajale sa roditeljima. Planiranje individualnih i grupnih informacija i razgovora sa roditeljima smo vršile prema potrebi.

Na samim informacijama roditelji su uzimali na uvid učenički portfolij koji bi pregledali. Nakon toga bi sa roditeljima vršile razgovor o učeničkim radovima, roditeljima bismo saopštavale zapažanja koja smo bilježile u sveske, tabele ili grafikone. Roditelji su bili u mogućnosti i da razgledaju učionicu koju su sami učenici uređivali i na njenim zidovima su mogli da pronađu tragove njihovog rada. I na taj način su imali potpuniji uvid u rad svoje djece. Često smo mogle čuti riječi oduševljenja samih roditelja. Smatrali su da je takvo uređenje učionice veoma prikladno, lijepo, interesantno. Mnogi su se sjećali vremenâ kada su oni pohađali školu i kako su njihove učionice bile sive i bezizražajne, bez ikakvog dječijeg pečata i traga – bila je samo zelena tabla i sive klupe. Samim ulaskom u takvu učionicu raspoloženje roditelja se popravljalo.

Ono što smo još zapazile je da su oni učenici, sa čijim roditeljima smo redovno ostvarivale kontakte, imali bolji napredak i bolji razvoj, te su bili stabilniji i konstantniji u održavanju tog napretka. Većina roditelja je imala redovan kontakt s nama, a to smo postigle tako što smo uvijek isticale dobre strane djeteta, a tek onda na lijep način govorile o onim negativnijim stranama djetetovog rada i njegovog odnosa prema radu i drugim osobama s kojima su dolazile u kontakt u školi.

Kontakt sa roditeljima smo imale i preko tzv. „putujuće sveske“. Ta sveska nam je služila da povremeno zapišemo naša zapažanja o učeničkom napretku i odnosu prema radu, ali je služila i roditeljima da i sami napišu svoja zapažanja. Učenici bi, također, i sami zapisivali u nju ono što su smatrali važnim (kako su se osjećali tog dana u školi, što imaju za zadaću i koje obaveze imaju za naredne dane).

Vođenje dokumentacije

Kao i u osmogodišnjoj osnovnoj školi dokumenti koji se vode su dnevnik rada, matična knjiga i đачka knjižica. Međutim izgled tih dokumenata je nešto drugačiji.

Dnevnik rada, za razliku od prijašnjeg, ima prostor u kojem se trebaju navesti godišnji programi rada, isplanirani prema nastavnim temama koje će se realizirati po mjesecima. Pored nastavnih tema potrebno je navesti planirani broj časova po temama i po mjesecima. To se čini za svaki nastavni predmet posebno.

U imeniku učenika u zaglavlju se navode osnovni podaci o učeniku. Ono što je karakteristično za imenik učenika je to da se opisne ocjene u njega ne upisuju u toku nastave, nego se upisuju na kraju I polugodišta i na kraju II polugodišta. Na kraju II polugodišta je bilo potrebno opisati i opći opis postignuća za svaki nastavni predmet posebno. Pošto se taj opis unosio samo na tom jednom mjestu, zbog lakšeg uobličavanja opisa, pripreme za njihovo upisivanje smo vršile u računar. Za svakog pojedinog učenika te podatke smo odštapale, zatim prepisivale u određene rubrike, a odštampane podatke smo skupa sa đачkim knjižicama davale roditeljima na uvid. Ovakav izgled dnevnika je ove školske godine izmijenjen, te više nema rubrike u koju se upisivao opis općeg postignuća po predmetima na kraju II polugodišta. Taj dio ocjenjivanja je bio apsolutno nepotreban jer se u rubriku za II polugodište unosilo koliko je dijete napredovalo od početka školske godine, a ne samo za period II polugodišta. Ono što je važno za istaći je da se na kraju I polugodišta 1. razreda učenici ne ocjenjuju u dnevnik niti u knjižice. Na kraju I polugodišta se ispunjavaju formulari u koje se unose podaci o učeničkim vještinama i sposobnostima. U njih treba unijeti ono što učitelj smatra da je važno za praćenje učeničkog napretka.

U đачke knjižice upisuju se opisne ocjene istovjetne ocjenama u dnevniku. Zbog tako osmišljenih formulara potrebno je voditi računa o tome koliko će se rečenica napisati za svaki nastavni predmet i za opći uspjeh. Unekoliko je to bila teškoća u radu, jer je prostora za pisanje u đачkim knjižicama malo. Jednostavno, u malo riječi treba se reći što više. Tada do izražaja dolazi učiteljeva elokvencija.

Ono što je potrebno ponovo napomenuti je to da je sve ono što se piše i u dnevnik i u đачke knjižice namijenjeno roditeljima i učenicima, te to mora biti potpuno razumljivo, nedvosmisleno i uredno napisano. Roditelj, kada pročita sadržaj đачke knjižice, ne smije da bude u nedoumici o napretku njegovog djeteta u tom periodu i na čemu dijete treba još da radi kako bi njegov napredak bio još bolji i kako bi odgovarao učenikovim sposobnostima. Znači, roditelju, ono što je pismeno prezentirano, mora biti potpuno jasno.

Zaglavlje u matičnoj knjizi izgleda isto kao i u dosadašnjima dokumentima. Matični broj svakog djeteta se formira na uobičajeni način. Uz matičnu knjigu je i registrator. Razlika u odnosu na

prijašnje matične knjige je u tome što se podaci o učeniku upisuju na dvije stranice. Na prvoj stranici su podaci o prvoj trijadi školovanja, a na drugoj stranici se unose podaci o druge dvije trijade. Za prvu trijadu u matičnu knjigu se za 1. i 2. razred unosi samo opći opisni uspjeh. Za 3. razred se unose opisne ocjene po svim nastavnim predmetima, brožane ocjene za sve nastavne predmete, te opći opisni i brožani uspjeh.

Najviše poteškoća smo imale upravo sa unošenjem ovih podataka u 3. razredu. Pokazalo se da u matičnim knjigama ima veoma malo prostora za upis opisnog uspjeha po nastavnim predmetima.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama u redovnoj školi

Devetogodišnje osnovno obrazovanje omogućava inkluzivno školovanje, odnosno integraciju djece sa posebnim potrebama u redovan školski sistem. Dostignuća iz oblasti psihologije govore da svaki pojedinac posjeduje različite sposobnosti i da se one u različitom stepenu mogu razvijati što ukazuje na potrebu individualizacije nastave. Djeci sa nižim stepenom oštećenja omogućava se da savladaju onoliko gradiva koliko mogu prema sposobnostima uz prilagođeni individualni program.

Postupci pri sastavljanju prilagođenih programa rada za djecu sa teškoćama u učenju

Kada se u razredu uoči dijete sa posebnim potrebama, onda se pristupa pravljenju prilagođenog programa iz onih nastavnih predmeta u kojima dijete ima poteškoće.

Prije sastavljanja prilagođenog programa dijete se posmatra, prave se zabilješke, razgovara se i praktično se radi s njim. Precizno se opisuje i utvrđuje nivo znanja i sposobnosti (npr. utvrđeno je da je učenik 3. razreda na nivou 1. razreda, da poznaje sva štampana slova latinice, po diktatu radi samo ako se riječi rastavljaju na slogove, slovka pri čitanju i ne razumije pročitano)

Pri sastavljanju tog programa rada treba imati redovan mjesečni plan rada, jer je potrebno predviđene nastavne jedinice prilagoditi sposobnostima i znanjima tog učenika kako bi se što bolje iskoristilo vrijeme za realizaciju sadržaja.

Obrazac za prilagođeni program rada u jednom mjesecu

Ime i prezime učenika: B.A.

Školska godina: 2006/07.

Mjesec: maj

Razred: 3 (treći)

PREDMET	Broj časova	Planirani nastavni sadržaji	Nastavna sredstva
Bosanski jezik i književnost	1	Jezik: Potvrdne i odrične rečenice - izgovor	
	1	RKT: „Trčimo za suncem“ – čitanje kraćih riječi i crtanje pročitano	
	1	RKT: „Rijeka“ – čitanje kraćih riječi i crtanje pročitano	
	1	Provjeravanje čitanja i razumijevanja pročitano	
	1	Čitanje kraćih riječi i crtanje pročitano	
	1	Glas/slovo J u riječima	
	1	Glas/slovo H u riječima	
	1	Vježba usmenog pričanja prema nizu slika	čitanka, nastavni listovi, slike, kartoni sa slovima, „Vesela sveska“
	1	Čitanje kraćih riječi i crtanje pročitano	
	1	Provjeravanje sposobnosti čitanja i razumijevanje pročitano	
	1	Provjeravanje sposobnosti usmenog odgovora na pitanja	
	2	RKT: „Ribar iz Cefalua“ - prepisivanje ćiriličnim pismom latiničnog teksta	
	1	Provjeravanje sposobnosti usmenog odgovora na pitanja i sposobnost čitanja kraćih riječi	
	1	RKT: „Cvjetovi“ – prepisivanje latiničnim pismom ćiriličnog teksta	
	2	Čitanje kraćih riječi i crtanje pročitano	
Matematika	1	Provjeravanje usmenog pričanja prema nizu slika	
	1	Pismeni rad	štapići, metar, trakica od 1dm i 1cm, mjere, sat, vaga,
	1	Jedinice za mjerenje dužine (dm i cm)	
	1	Upoređivanje duži	
	1	Sabiranje i oduzimanje desetica i jedinica	

1	Jedinice za mjerenje tečnosti (l, dl)	rimski
1	Jedinice za mjerenje mase (kg)	brojevi
1	Jedinice za mjerenje vremena (sat, dan, sedmica)	iskruženi od kartona,
1	Sabiranje i oduzimanje desetica i jedinica	nastavni listovi
1	Rimski znakovi za brojeve do 20	
1	Veza između sabiranja i oduzimanja	
1	Pismena provjera	

NAPOMENA:

Usvojeni sadržaji iz Bosanskog jezika: Samostalno i sa manjim greškama prepisuje latinični tekst ćirilčnim pismom. Kraće riječi čita sporo, otežano i ne razumije pročitano.

Usvojeni sadržaji iz Matematike: Sastavlja broj na desetice i jedinice i sastavlja broj od desetica i jedinica pomoću štapića. Sabira tri jednocifrena broja. Zna parne i neparne brojeve u skupu brojeva do 20. Sabira desetice i jedinice bez prijelaza i razumije pojam oduzimanja.

Učiteljica K.A.

Rad sa djecom koja imaju smetnje u govoru i teškoće u učenju

Čim se uoči da u razredu ima dijete sa smetnjama u govoru i teškoćama u učenju, treba **izgrađivati pozitivnu klimu** sa pravom na različitost. Treba kontinuirano hrabriti dijete da istupa javno, da govori, čita, piše i sl. Potrebno je imati u vidu da se dijete mora osjećati ugodno dok istupa, ne siliti ga na nešto na što još nije spremno. Možda treba da govori samo kad ono hoće ili da bude prozvano samo kratko da odgovori. Stalno treba izgrađivati njegovo samopouzdanje.

U radu treba koristiti što više različitog **didaktičkog materijala** kako bi se sadržaji konkretizirali. Odabir tog materijala treba da bude prilagođen djetetu i njegovoj teškoći koju ima u učenju. Ako u razredu nema odgovarajućeg didaktičkog materijala, onda sam učitelj osmišljava i pravi ono šta mu je potrebno da bi približio sadržaje djetetu. Učitelj izrađuje za svaki nastavni čas **zadatke i nastavne listiće** koji moraju biti osmišljeni prema **principima postupnosti i očiglednosti**.

Nastavni listići nisu od velike pomoći ako dijete ne zna čitati i ne razumije pročitano. Tada je potrebno uvesti **učenika kao asistenta** u radu. Takvom interakcijom među učenicima poboljšava se njihov međusobni odnos i razumijevanje, te se razbijaju predrasude o djeci koja imaju teškoće. Primijećeno je da i sam učenik-asistent smatra da je nagrađen takvim zadatkom, što opet ima veliki odgojni značaj. Učitelju je prioritet da osposobi dijete da

zna sva slova, da piše, čita i razumije pročitano i zato mu je potrebna pomoć asistenta i roditelja. Bez te pomoći kod ove djece ne može biti značajnijeg napretka.

Saradnja sa njihovim roditeljima mora biti stalna i kvalitetna. Roditelj bi trebao da prihvati situaciju onakvu kakva jeste i po uputama učitelja da radi više sa djetetom kod kuće. Dakle, roditelj treba da bude saradnik u procesu razvoja djetetovih sposobnosti, znanja i vještina.

Ponekad su **domaći zadaci** bili usmjereni i na dijete i na roditelja. Često su osmišljavani i pisani prije nastave, na posebnim papirima koji su se mogli zalijepiti u svesku.

Kao stimulaciju da se kod djece sa osjećajem manje vrijednosti izgradi bolje mišljenje o sebi i da ono postane društvenije, korištene su **vannastavne aktivnosti**. Vodio se računa o njihovim interesima za određene aktivnosti i primijećeno je da su sa malim rezultatima u radu pokazivani pozitivni osjećaji – sreća, ushićenje, zadovoljstvo samim sobom i sl.

Pozitivne strane inkluzije

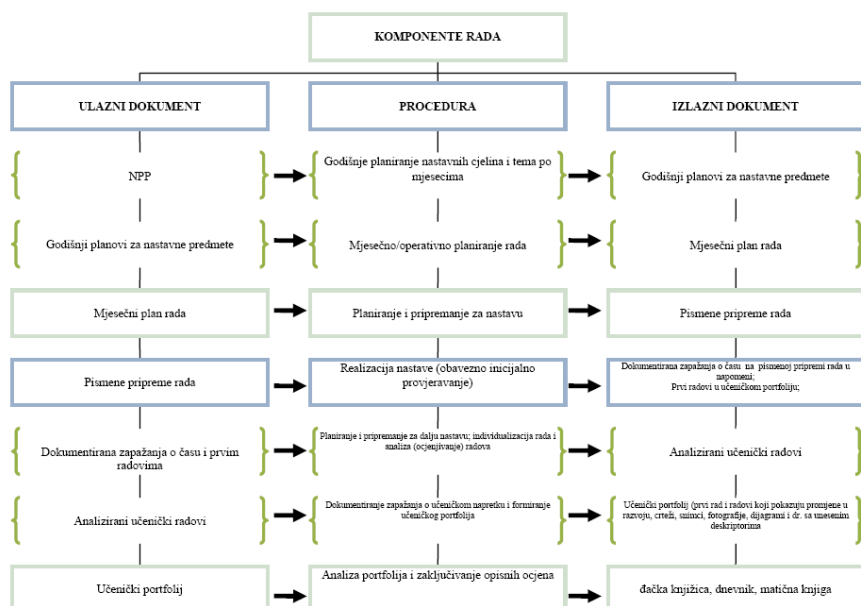
Inkluzijom se dijete **ne izdvaja i socijalizira se**. Ono pohađa nastavu sa djecom iz svog okruženja i uči od svojih vršnjaka. Sredina u kojoj se nalazi pozitivno ga stimulira time što ga navikava na razumijevanje različitosti među ljudima. Dijete kada odraste, iako ima neke teškoće, živi sa drugima. Potreno je da se navikne na različitosti, a to je najlakše postići upravo od malih nogu.

I ostala djeca razumijevaju da nismo svi isti i uče se kako se odnositi prema drugima i kako uvažavati različitosti. I oni imaju prednost zbog toga. Od malih nogu se navikavaju na život bez predrasuda prema osobama koje imaju teškoće.

Komponente rada

U cjelokupnom procesu rada u devetogodišnjoj osnovnoj školi nema velikih razlika u odnosu na osmogodišnju školu. Programiranje i planiranje je istovjetno. Međutim, ponovo se mora istaknuti da se svo planiranje mora vršiti uzimajući u obzir karakteristike svakog pojedinog učenika. Ne smije se zaboraviti ni to da se u ovoj trijadi primjenjuje opisno ocjenjivanje, te se prema tome treba i planiranju prići na specifičan način.

Planiranje rada je sada fleksibilnije jer je omogućeno da se u toku samoga rada vrše neke izmjene, zavisno od toga da li učenici usvajaju planiranim tempom određeno gradivo ili ne. Ukoliko smatramo da naši učenici nisu usvojili odgovarajuće gradivo za jedan čas kako smo planirali, imamo potpunu slobodu da taj rad nastavimo još jedan ili više časova, dok se ne postigne onaj zadovoljavajući nivo. Normalno, ta odstupanja je potrebno negdje dokumentirati, a to je najbolje uraditi na obrascima mjesečnih priprema. Ukoliko neko dijete nije savladalo određeno gradivo, nastavljamo rad na tom gradivu samo sa njim. To se dokumentira u njegovoj opisnoj ocjeni i portfoliju.

Zaključak

Kako bi učitelji spremni ušli u prvi razred, potrebno je da se prvo upoznaju sa **razvojnim karakteristikama šestogodišnjaka**. Zatim treba voditi računa da se pored svakih od navedenih područja učenja (znanje, sposobnosti i vještine, vrijednosti, stavovi, ponašanje) postavljaju određeni ciljevi iz kojih proizilaze ishodi učenja, tj. očekivani rezultati. Sa Nastavnim planom i programom se mora detaljno upoznati kako bi bili spremni za ono što su ustvari i najveće novine u reformi osnovnog školstva – opisno ocjenjivanje i inkluzija. Veoma je važno osposobljavati dijete da kritički razmišlja i razumije koncepte svojstvene nauci.

U svakom slučaju, u dosadašnjem ocjenjivanju učitelji su, kada god bi davali brojčanu ocjenu, znali iz kojih razloga se daje pojedina ocjena. Sada se učenicima i roditeljima više ne saopćavaju brojevi nego se jednostavno kaže ono što je učitelj prije „mislio“ kada je davao brojačnu ocjenu. U svakoj toj ocjeni su uzimali u obzir i koliko je dijete uložilo truda i zalaganja, da li izvršava svoje radne obaveze redovno, kakav je njegov odnos prema drugima i slično, a ne samo njegovo znanje. Znači, takva ocjena je bila objektivna. U ovom načinu ocjenjivanja u razrednoj nastavi se nalazi i odgovor na realno i često pitanje kako to da učenici prelaskom u predmetnu nastavu često pokazuju nešto niži uspjeh nego što su imali kod svojih učitelja.

U središtu nastavnog djelovanja ostaje daljnji rad na otklanjanju problema koje dijete ima. U svakoj aktivnosti učenici uče na neposrednom iskustvu. Najvažniji aspekt ocjenjivanja je redovitost praćenja učeničkih sposobnosti da razumiju koncepte, praćenje njihovih kritičkih razmišljanja, obrazovnih postignuća i sposobnosti, primjene novog znanja i to ne samo kod onih učenika koji traže više pažnje. Praćenje aktivnosti, vrednovanje i posmatranje od strane nastavnika mora biti kontinuirano i aktivno u smislu da se aktivno ispituje koliko učenik trenutno zna, a ne da se pretpostavlja i računa da će to nekako doznati. Najvažnija zadaća ocjenjivanja je korisna i poticajna povratna informacija učeniku o njegovom napretku. Praćenje učenika počinje od prvog dana. Prvi zadatak „reformirane“ ili tzv. “nove“ škole je da, prije svega, postane sredina koja podstiče i podržava kvalitetno i efikasno učenje. Imajući na umu da je učenik glavni subjekat nastavnog procesa, promjenama u obrazovnom sistemu nastoji se osigurati razvoj svih njegovih aspekata, kako bi se formirala zrela ličnost. Najodgovorniji i najzainteresiraniji su prije svega roditelji i učitelji jer upravo oni često vrše prinudu nad djetetom u vidu ocjena, što se itekako može odraziti na njihov psihički razvoj. Djeca u reformiranoj školi svojim dolaskom u školu nisu opterećena ocjenama. Roditelji više ispoljavaju taj vid opterećenja hoće li njihovo dijete biti bolje od starijeg brata ili sestre koji su brojčano ocjenjivani, od bližeg ili daljeg rođaka ili djeteta iz uže sredine. Ne smijemo zaboraviti da je osnovna želja djeteta učenje, igranje i uživanje u brojnim drugim aktivnostima koje se sprovode u školi.

U narednom periodu bi trebalo da se povede pitanje obima nastavnog gradiva koji je predviđen u pojedinim razredima, o fondu sati, te o dnevnom i sedmičnom opterećenju učenika .

Učitelji su ti koji konstantno moraju da vode računa o opterećenosti učenika (koliko zadaće zadavati, koje udžbenike koristiti, koje sveske i ostali pribor odabrati). Moramo voditi računa da su njihova tijela krhka, te da ne mogu da nose više od 10-15% težine svoje mase u školskim torbama, kako je predviđeno standardima, a o čemu većina učitelja uopće ne vodi računa.

Teškoću u našem dosadašnjem radu u prvoj generaciji devetogodišnje škole nam je predstavljalo to što smo često savjetovani za rad „pet do dvanaest“ što je kod nas izazivalo frustracije. Pitale smo se da li radimo kako treba, šta da učinimo u nekim slučajevima, kako da objasnimo roditeljima šta nas čeka dogodine, jer ni same to nismo znale i sl. U radu smo imale punu podršku menadžmenta naše škole što nam je zaista pomoglo u savladavanju tih teškoća. Međutim, koliko smo upoznate, takav slučaj nije bio u svim školama.

Ipak, u svakoj reformi se mora naići na poteškoće. Ne može sve ići glatko, kao po loju. Ali, reforma će uspješno biti sprovedena onoliko koliko su ljudi spremni na nju. Zato je potrebno da se o njoj ljudi informiraju iz što više izvora od osoba koje su kompetente za njenu implementaciju.

Literatura

Vahid Mulić, Nastavni priručnik za opisno ocjenjivanje (u novoj koncepciji devetogodišnjeg obrazovanja), Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005.

Enciklopedijski rječnik pedagogije, Matica Hrvatska, Zagreb, 1963.
Lidija Pehar, Reforma koja ulazi na vrata škole – bez kucanja, Didaktički putokazi br. 30, Pedagoški zavod i Pedagoški fakultet u Zenici, Zenica, 2003.

Samira Lugavić, Priručnik za nastavnike, Bosanska knjiga, Tuzla, 2007.

www.pztz.ba

www.w.osim.cg.yu

www.pobjeda.co.yu

www.prosvjetnirad.cg.yu

www.ppzsa.iweb.ba

www.monks.ba

Summary

This paper is an adapted version of the materials we presented as the professional committee during the teaching-staff conference with the aim to introduce our fellow teachers to our experiences in teaching in the first triad (first, second and third grades) of elementary school.

In order to be fully prepared to teach first-grade students, teachers need to learn about developmental characteristics of six-year-old children. Besides all the learning domains (knowledge, abilities and skills, moral values, attitudes, behavior), it is necessary to set certain goals which will result in the learning outcomes. Therefore, teachers need to get fully acquainted with the curriculum, because, only in this way, they can be prepared for the most important novelties in the elementary education reform – descriptive assessment and inclusion.

A teacher has to monitor student's activities and assess his/her work continuously and actively in such a way that he/she actively examines how much the student knows at that particular moment, and not to suppose that he/she will somehow find out. The primary goal of assessment is to give the student and his/her parents useful and encouraging feedback about the student's progress. Bearing in mind that the student is the central figure in the education process, introducing such changes into the education system should ensure the development of all his/her aspects in order to form a mature personality.